

Mgr. Markéta Panoušková

Jak správně citovat elektronické zdroje¹

Úvod

O tom, jak citovat elektronické zdroje nás poučuje norma ČSN ISO 690² z roku 2011, která nahrazuje normu ČSN ISO 690 z roku 1996 a na elektronické dokumenty zaměřenou normu ČSN ISO 690-2 z roku 2000. Nová norma se tedy zabývá jak citováním tištěných dokumentů, tak citováním elektronických dokumentů.

Nová norma z roku 2011 přináší řadu nových informací, které v předchozích normách chyběly a jejichž potřeba, zvláště v případě elektronických dokumentů, se během posledních let ukazovala. Přináší např. informace a příklady citování audiovizuálních dokumentů a filmů, zatímco dříve bylo možno citaci takového dokumentu sestavit pouze na základě správně pochopených pouček. Dále se podrobně věnuje citování kartografických materiálů. Na druhé straně některé informace oproti předchozím normám neobsahuje. A dle mého většinou nejde o nepotřebné informace.³ Zároveň se v normě objevují nejasnosti, které vyžadují následnou debatu odborníků, což dle mne význam normy snižuje. Příčinou je patrně skutečnost, že česká norma navazuje na zahraniční normu a nebere v potaz u nás dříve používané normy a zvyklosti.

Nová norma také oproti předchozím používá některé nové pojmy: *tvůrce* (místo autor či osoba nebo korporace, která má primární odpovědnost za dílo), *vedlejší tvůrce* (místo osoba nebo korporace, která má sekundární odpovědnost za dílo), *klíčový název* (místo název seriálové publikace, která má ISSN), *typ média* (místo typ nosiče v případě elektronických dokumentů), *datum publikování* (místo datum vydání).

Troufám si říci, že způsob citování elektronických zdrojů se v podstatných principech nezměnil. Takže citace sestavené podle nové normy budou téměř identické s citacemi

¹ Tento text je určen především studentům naší fakulty, kteří se o sestavování bibliografických citací elektronických dokumentů učili před vydáním nové normy ČSN ISO 690.

² ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011.

³ Některé informace jsou zestručněny natolik, že jsou pro začátečníka nesnadno pochopitelné. Norma nepřináší výklad a citace některých struktur citací, které jsou v praxi méně běžné (jako např. uvedení prvního čísla časopisu), ovšem neřeší ani např. strukturu část monografické publikace, což může činit problém při sestavování seznamu literatury prostudované ke zkoušce Naopak v podobných případech naznačuje doporučení používat strukturu příspěvek v monografické publikaci, což není zcela logické.

sestavenými podle původních norem. Rozdíl je v několika dílčích pravidlech, která se neuplatňují příliš často. Ovšem nová norma poskytuje v mnoha ohledech méně srozumitelný výklad za použití méně logické struktury (což znamená přepsat dosavadní výklady studentům) a k tomu ještě používá nové terminologie (v některých případech opodstatněně, v jiných zbytečně).

S normou ČSN ISO 690 se každý může seznámit v některé z větších knihoven, normu si lze vypůjčit např. v naší Univerzitní knihovně. Její celé znění by se správně nemělo nikde na internetu objevit a možnosti jejího kopírování jsou v nejvyšší míře omezené. Na internetu lze však najít různé výklady této normy nebo texty, které čtenáře seznamují s běžně potřebnými informacemi.

V tomto textu tedy budou předvedena, případně vysvětlena pravidla citování elektronických dokumentů (většina z nich platí i pro citování tištěných dokumentů) a bude poukázáno na změny oproti předchozím pravidlům.

Je také třeba připomenout tuto skutečnost: Norma ČSN ISO 690 je mezinárodní normou a lze o ní říci, že nám něco přikazuje, něco zakazuje a něco doporučuje. Přitom při psaní odborného textu se mnohdy musíme řídit pokyny zadavatele (nejčastěji vzdělávací instituce nebo redakce časopisu). Dle mé zkušenosti takové pokyny s normou ČSN ISO ne vždy zcela korespondují, zvláště v případě pokynů časopisů bývá rozdíl značný. Jedním z důvodů tohoto rozdílu je určitá tradice v psaní citací v příslušném oboru. Známe např. chicagskou citační normu či anglosaskou citační normu. Autor odborného textu odevzdávaného redakci časopisu se tedy musí sám rozhodnout, do jaké míry se bude řídit pokyny redakce a do jaké míry pokyny u nás platné normy. Kompromis je dle mne možný, avšak ne zcela jednoduše stanovitelný bez znalosti věci. Nejčastějším problémem v posledních letech bývalo rozhodnutí, zda v citaci používat hranaté závorky v případě informací, které nejsou součástí informací (např. součástí tiráže) na dokumentu. Aktuálně platná norma však v tomto případě používá na s. 9 slov „... by měly být zaznamenány ...“, které si lze vyložit i tak, že nemusely. Příkladem dalších možných potíží je otázka, zda v citaci psát rok vydání námi studovaného vydání knihy nebo rok vydání prvního vydání knihy, či otázka zda zapisovat ISBN a ISSN.

Pravidla sestavování bibliografických citací elektronických dokumentů

Bibliografické citace elektronických dokumentů se sestavují obdobně jako citace dokumentů tištěných. Obsahují ale navíc některé prvky jako **typ nosiče**, **typ média**, **datum citování**, **datum aktualizace**, **dostupnost na internetu** atd. V případě elektronických dokumentů také rozlišujeme více struktur citací, např. **elektronickou zprávu**.

Pro člověka znalého citování tištěných publikací nebývá problém sestavit citaci elektronického zdroje podle vzoru. **Potíží bývá nesnadnost najít u elektronických zdrojů, zvláště těch on-line potřebné informace.**

Při sestavování bibliografických citací elektronických dokumentů je třeba vědět toto:

- Pro sestavování citací obecně platí, že **údaje získáváme z titulní strany** (úvodní obrazovky, z domácí webové stránky, z etikety na disku), případně z rubu titulní stránky, (z hlavičky stránky), případně z obálky.
- Údaje, které nenajdeme přímo na zdroji, ale které dodáváme my sami, bychom měli dávat **do hranatých závorek**.
- Mezi jednotlivými údaji v citaci je třeba psát **interpunkční znaménka**. Povoleno je místo interpunkčního znaménka použít odlišný řez písma u dalšího údaje. Interpunkční znaménka je třeba psát ve všech citacích v textu podle stejného klíče, např. po názvu monografické publikace vždy tečku apod.
- **Datum vydání** uvádíme buď za jménem tvůrce (tzv. Harvardský systém) nebo se zapisuje za nakladatelskými údaji. Rozhodnutí, kam datum vydání psát, závisí na zadavateli práce, na vybraném způsobu psaní odkazů v textu a také na tom, zda nám nečiní potíže, když v citaci najdeme za jménem myslitele 19. a 20. století rok českého vydání jeho knihy (BERGSON, Henri. 1996, ...).
- Novinkou oproti dřívější normě je, že má-li publikace více než tři **tvůrce, měli bychom uvádět všechny**.⁴ Pouze v případě, že to možné není, je třeba uvést jméno prvního tvůrce a zkratku aj. nebo et al. (ve smyslu a jiní, nelze v tomto případě použít zkratku a kol.)⁵
- Norma také informuje o možnosti **užití pseudonymů**. V citaci díla napsaného pod pseudonymem se uvádí pseudonym, je-li skutečné jméno autora známo, může se uvést v hranaté závorce za pseudonymem.⁶
- **Příliš dlouhé názvy děl** se mohou zkrátit, ale za užití tří teček. Výsledný název by však měl být jasný. Podobné pravidlo v předchozí normě nebylo.
- Někdy zdroj (zvláště elektronický) nemusí mít **jasný název**, nebo nemusí mít žádný název. Pak v případě nejasného názvu podáme za něj vysvětlení v hranatých závorkách,

⁴ Dříve platilo, že se neuváděli více než tři autoři.

⁵ Zkratku a kol. (a kolektiv) můžeme v citaci použít pouze tehdy, pokud je i na dokumentu takové vyjádření.

⁶ Toto pravidlo je příkladem pravidla, které v předchozí normě chybělo a muselo se nahrazovat tzv. selským rozumem, byť výsledná citace byla často stejná.

v případě chybějícího názvu doplníme do hranatých závorek náhradní název, který bude obsahovat specifický námět zdroje a také informaci o druhu citované položky.⁷

- **Identifikátory** jako ISBN a ISSN a DOI^{®1} je třeba do citace zapisovat.
- Slůvko **In** se používá v případě příspěvků v monografické publikaci. V případě příspěvků v seriálové publikaci se nemusí používat, ale dle nové normy může.⁸
- **Typ nosiče** se zapisuje nejen u elektronických zdrojů, ale i u jiných než běžných tištěných zdrojů. Tedy např. [Brailovo písmo] [CD] [DVD] [mapa] [fotografie] [Blu-ray disk] atd.
- **Typ média** se týká elektronických zdrojů a uvádí se místo typu nosiče. Např. [online] [elektronická pošta].
- Dalšími prvky citace elektronického zdroje mohou být „požadavky na systém“, „vydání“ (např. 3. verze, 4. přepracované vydání).
- **Datum citování** je třeba zapisovat u on-line dokumentů, které se často proměňují nebo u on-line dokumentů, u nichž není žádné jiné datum k dispozici. Datum citování je přitom datum, kdy jsme dokument skutečně viděli na obrazovce svého počítače. Není důležité, že ve své práci jsme myšlenky z dokumentu užili třeba až o měsíc později.
- **Dostupnost a přístup** je údaj, který je třeba do citace psát v případě on-line dokumentů. Uvádí se URL či URI adresa, v případě, že tato adresa je příliš dlouhá, lze uvést cestu k danému zdroji⁹.
- V případě audiovizuálních dokumentů je třeba uvádět i **informace o jejich formátu**, aby bylo jasné, jaké jsou požadavky na jejich přehrávání (DVD, 16mm film).
- **Umístění data vydání v citaci** se u elektronických dokumentů stejně jako u tištěných dokumentů řídí tím, jaký způsob psaní odkazů v odborném textu používáme. Buď bude za příjmením a jménem hlavního tvůrce, nebo bude za údaji o místě publikování a o nakladateli.

⁷ V normě není zmíněno nic, co by naznačovalo současnou platnost dříve používaného pravidla, podle něhož bylo třeba nejasný či chybějící název elektronického dokumentu nahradit slovem či slovním spojením, které na dokumentu (např. na home stránce) bylo zvýrazněno a které odpovídalo obsahu stránek.

⁸ Takže už nerozeznáme tak snadno příspěvek v monografické publikaci od příspěvku v seriálové publikaci, zvláště, pokud publikace nemají žádný identifikátor.

⁹ Jako cestu k danému zdroji lze chápat cestu z home stránky dokumentu přes jednotlivé nabídky menu až k cílovému textu. (Viz ve výuce pracovně používané „jak se doklikáme od celku ke kousku“.)

I když tento materiál je o elektronických zdrojích, je dobré zmínit se o následujících dílčích **pravidlech pro citování filmů, videí, televizního vysílání a hudby**, protože tato pravidla je někdy nutné užít i v případě elektronických zdrojů.

- V případě filmů, videí a televizního vysílání většinou **není pouhý jeden tvůrce**, proto prvním prvkem citace bude název filmu. Další tvůrci, z nichž **nejdůležitější je režisér**, budou v citaci na místě vedlejšího tvůrce a to včetně uvedení své činnosti. Pokud za celé dílo odpovídá pouze jeden tvůrce, pak bude uváděn na místě hlavního tvůrce.
- V případě **hudebních děl** se za hlavního tvůrce považuje **skladatel, libretista** se v citaci píše na místo vedlejšího tvůrce.
- **Datem publikování** v případě filmů je datum uvedení v zemi, kde dílo vzniklo.¹⁰ Z tohoto pravidla bychom mohli vyvozovat, že pokud citujeme zahraniční film z roku 2000, který máme k dispozici na DVD z roku 2009, měla by se v citaci na různých místech objevit dvě data. V normě však toto řešeno není.

Citace jednotlivých typů dokumentů a příklady citací.

Celá elektronická monografická publikace, webovské sídlo apod.

Tvůrce či tvůrci publikace. Název citované jednotky. [Typ nosiče případně typ média] Vedlejší názvy. **Vydání (pouze u prvního není povinné).** Další tvůrce. **Místo vydání : Nakladatel, datum publikování, datum aktualizace [datum citování].** Název a číslo edice. **ISBN (či jiný identifikátor). Dostupnost a přístup (povinné u on-line dokumentů).** Poznámka.

(Tučně jsou uvedeny povinné údaje, tučně a podtrženě údaje povinné u on-line zdrojů. Tučnou kurzívou údaje, které jsou povinné, jsou-li známy. Běžným písmem jsou psány údaje volitelné.)

A. Příklad bibliografické citace zdroje podobného monografické publikaci, který byl primárně vytvořen pro zveřejnění na internetu a počítá se s jeho změnami.

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha : Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 [cit. 5. 1. 2012]. Dostupné na: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Datum vydání a datum poslední aktualizace na stránkách není uvedeno, proto není uvedeno ani v citaci. Protože jde o příručku, která se může v čase měnit (a to je její výhoda), můžeme místo data vydání použít informaci o vlastnických právech. Na stránkách sice není možné najít informaci o

¹⁰ Na rozdíl od českých překladů knih, kde uvádíme rok vydání konkrétního vydání českého překladu.

tom, že příručka vyšla v roce 2008, ale z mnoha informací to vyplývá, proto bychom místo data vydání mohli uvést i rok 2008 v hranaté závorce [2008].

B. Příklad bibliografické citace elektronické monografie, která byla původně vytvořena pro běžné vydání a teprve později byla zveřejněna na internetu.

GABRIEL, Jiří, ZOUHAR, Jan., PAVLINCOVÁ, Hana a KROB, Josef. *Slovník českých filosofů.* [online]. Brno : **Katedra filosofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.** 4. 4. 1998 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

(Na stránkách lze najít ISBN. Toto ISBN však patří tištěné verzi slovníku, tudíž je problematické jej v této citaci uvádět.)

GABRIEL, Jiří, Jan ZOUHAR, Helena PAVLINCOVÁ a Josef KROB. *Slovník českých filosofů.* [online]. Brno : **Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra filosofie.** 4. 4. 1998 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

Všimněme si barevného zvýraznění v obou téměř stejných citacích. V prvním případě jsou všechna jména zapsána v pořadí příjmení jméno, v druhém případě je takto zapsán pouze první autor. Dále v první citaci je uveden název pracoviště s nutným dodatkem ohledně nadřízeného pracoviště. V druhé citaci je uvedeno nadřízené pracoviště a teprve potom příslušné dílčí pracoviště. Druhá citace v obou záležitostech ctí doporučení normy z roku 2011, nicméně první citace je také možno považovat za správnou.

V obou citacích je ctěno nové pravidlo o zápisu všech autorů. Pokud nám zadavatel práce přímo nepřikazuje zapsat všechna jména, můžeme užít zkratku aj.:

GABRIEL, Jiří, aj. *Slovník českých filosofů.* [online]. Brno : **Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra filosofie.** 4. 4. 1998 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

Příspěvek do monografické publikace

Tvůrce příspěvku. Název příspěvku. Další informace o příspěvku. **In Tvůrce mateřského dokumentu. Název mateřského dokumentu. [Typ nosiče]** Vedlejší název. **Vydání (povinné, není-li první).** Další tvůrce mateřského dokumentu. **Místo : Nakladatel, datum publikování, číslování svazku, rozsah číslování stránky příspěvku, datum poslední aktualizace [datum citování].** Název a číslo edice. **ISBN. Dostupnost a přístup.** Poznámka.

A. Příklad bibliografické citace příspěvku v elektronické monografii, která byla vytvořena primárně pro užití na internetu a počítá se s jejími změnami.

ŠPIRIT, Michael. Josef Škvorecký. In Ústav pro českou literaturu AV ČR *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha : ÚČL AV ČR, 1998, aktualiz 5. 1. 2012 [cit. 7. 1. 2012]. Dostupné na: <<http://www.ucl.cas.cz/cs/slovník-ceske-literatury>> a <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439&hl=%C5%A1kvoreck%C3%BD>>.

B. Příklad bibliografické citace příspěvku v elektronické monografii.

GABRIEL, Jiří. Bohumil Markalous. In GABRIEL, Jiří., ZOUHAR, Jan., PAVLINCOVÁ, Hana a KROB, Josef. *Slovník českých filosofů*. [online]. Brno : Katedra filosofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. 4. 4. 1998 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

GABRIEL, Jiří. Bohumil Markalous. In GABRIEL, Jiří., Jan ZOUHAR, Helena PAVLINCOVÁ a Josef KROB. *Slovník českých filosofů*. [online]. Brno : Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra filosofie. 4. 4. 1998 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>

Část monografické publikace (celá monografická publikace s uvedením informací o části) – nyní poněkud problematická struktura.

Nová norma z roku 2011 dříve používanou strukturu „část monografické publikace“ nepopisuje ani nezmiňuje. Na druhou stranu ji ani nezakazuje. Tato struktura měla své opodstatnění např. při sestavování seznamu prostudované literatury. Vzhledem k nejasným vyjádřením v normě „Další informace mohou být přidány na jakémkoliv nejvhodnějším místě“¹¹ bych však neviděla užití dřívější struktury „část monografické publikace“ jako nemožné. Jde vlastně o strukturu „celá monografická publikace“, k níž je přidána informace o kapitole, název kapitoly a stránky, na nichž se příslušná kapitola či heslo či oddíl nachází. Tuto strukturu si můžeme pracovníčně nazvat „celá monografická publikace s uvedením informací o části“.

V současné době platná norma nám radí, abychom při citování *kousku* díla použili strukturu „příspěvek v monografické publikaci“. Tím se nám situace na první pohled zjednodušuje. Avšak ne zcela, protože ne vždy sestavíme z dostupných informací citaci dle struktury příspěvek v monografické publikaci snadno a ne vždy bude výsledné řešení přehledné.

A jak si tedy poradit právě např. v situaci, kdy chceme v seznamu prostudované literatury uvést jen jednu kapitolu z jednoho zdroje, když autor celku i všech částí uvnitř je tentýž? Máme v podstatě tři možnosti:

¹¹ ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011, s. 29.

- a) užijeme strukturu příspěvek v monografické publikaci,
- b) užijeme strukturu celá monografická publikace a nakonec zapíšeme stránky, na nichž se kapitola nachází,
- c) užijeme strukturu celá monografická publikace a nakonec zapíšeme informaci o části, její název a stránkování (jde tedy o dřívější strukturu část monografické publikace, nyní o pracovní strukturu celá monografická publikace). Řešení c je vhodnější než řešení b, protože čtenář seznamu ihned pozná, o jakou část a tedy téma se jedná.

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha : Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 [cit. 30. 8. 2012], heslo „Zkratková slova“. Dostupné na: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Autoři jednoho z výkladů normy¹² navrhují použít strukturu citace jedné webové stránky z webového portálu. Podle jejich návrhu by výše uvedená citace vypadala takto:

Ústav pro jazyk český AV ČR. Zkratková slova. *Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha : Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 [cit. 30. 8. 2012]. Dostupné na: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=784>>.

Oba dva tyto návrhy jsou do jisté míry problematické (protože nemohou vycházet z jasných pokynů) a do jisté míry využitelné (protože vycházejí z mimochodem použitých formulací).

Seriálová publikace jako celek nebo celé číslo časopisu

Název seriálové publikace. [typ nosiče] Vedlejší název. **Vydání. Místo a nakladatel. Datum publikování. Číslování [datum citování]. ISSN. Dostupnost a přístup.**
Poznámka.

A. Příklad bibliografické citace celé seriálové publikace, kdy uvádíme datum uvedení prvního čísla, tedy datum, od kdy se publikace vydává.

Profil [online]. Brno : Katedra filosofie FF MU Brno. 2000- [cit. 26. 4. 2005]. ISSN 1212-9097. Dostupné na internetu: <<http://profil.muni.cz/>>.

¹² BIERNÁTOVÁ, Olga a SKŮPA, Jan. Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011. In *Citace.com* [online] Brno, 2. 9. 2011. Dostupné na: <<http://www.citace.com/dokumenty.php>>.

B. Příklad bibliografické citace celé seriálové publikace, kdy uvádíme průběh vydávání¹³ již nevydávané publikace nebo poukážeme na konkrétní roky vydávání.

Profil [online]. Brno : Katedra filosofie FF MU Brno. 2000-2004 [cit. 26. 4. 2005]. ISSN 1212-9097. Dostupné na internetu: <<http://profil.muni.cz/>>.

C. Příklad bibliografické citace jednoho čísla časopisu, kterou používáme, když chceme poukázat např. na monotematické číslo.

Profil [online]. Brno : KFI FF MU, Č. 2, roč. 5, 18. 12. 2004 [cit. 26. 4. 2005]. ISSN 1212-9097. Dostupné na internetu: <<http://profil.muni.cz/>>.

Příspěvek v seriálové publikaci

Tvůrce příspěvku. Název příspěvku. Další informace o příspěvku In **Název seriálové publikace. [typ nosiče]** Vedlejší název. **Vydání. Místo a nakladatel. Datum publikování. Číslování. Rozsah stránek příspěvku. [datum citování]. ISSN či jiný identifikátor. Dostupnost a přístup.** Poznámka.

VÁNĚ, Jan. Spravedlnost jako nedostačující společenský integrační prvek aneb hledání ontologického základu pro sociální pouto. *Profil* [online]. Brno : Katedra filosofie FF MU Brno. 31. 5. 2002, Roč. 3, č. 2 [cit. 22. 3. 2005]. ISSN 1212-9097. Dostupné na internetu: <http://profil.muni.cz/01_2002/vane_barsa-polemika.html>.

(Časopis nepoužívá běžné stránkování, proto není uveden rozsah stránek příspěvku.

Celá elektronická nástěnka

Název systému zpráv. [druh nosiče]. Místo vydání : Poskytovatel. Datum vydání [datum citování]. Poznámky. **Dostupnost a přístup.**

PACS-L (Public Access Computer Systems Forum) [online]. Houston (Tex.): University of Houston Libraries, June 1989- [cit. 17. května 1995]. Dostupné na Internetu: <listser@uhupvm1.uh.edu>. ¹⁴

¹³ V původní normě zmíněná struktura „Citace celé seriálové publikace – uvedení průběhu vydávání sice v nové normě zmíněna není, nicméně podle mne není dle informací v normě vyloučena jako možná. Navíc ji lze vnímat i jako variantu předchozí struktury. Oproti ní je rozdíl pouze v tom, že v této struktuře jde o uvedení již nevydávaného seriálu nebo o uvedení konkrétních ročníků časopisu.

¹⁴ Příklad citace převzat z: *ČSN ISO 690-2: Informace a dokumentace. Bibliografické citace. Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části.* Praha : Český normalizační institut, 2001, s. 12.

Část elektronické nástěnky

Tvůrce zprávy. Název zprávy. In *Název systému zpráv, diskusního fóra, elektronické konference* [typ nosiče]. **Datum poslání zprávy (včetně roku, měsíce a dne)** Čas odeslání zprávy. [datum citování]. **Dostupnost a přístup.** Poznámka.

PARKER, Elliott. Re: Citing Electronic Journals. In *PACS-L (Public Access Computer Systems Forum)* [online]. Houston (Tex.): University of Houston Libraries, 24 November 1989; 13:29:35 CST [cit. 1. ledna 1995; 16:15 EST]. Dostupné na Internetu: <telnet://brsuser@a.cni.org>. ¹⁵

Jak bylo na začátku textu zmíněno, norma ČSN ISO 690 informuje i o citování filmů, televizních pořadů apod. Výkladu citování audiovizuálních děl, která nejsou primárně vázána na internet, se věnuji v jiném textu.

Je důležité uvědomit si toto:

Víme, že texty můžeme mít v tištěné podobě a v elektronické podobě (on-line dokumenty, dále např. CD disky). **Audiovizuální díla jako filmy, televizní pořady, soukromá videa, vzdělávací videa** mohou pro veřejnost primárně existovat v elektronické podobě (na DVD, na internetu) nebo v jiné než elektronické podobě (televize, kino). V prvním případě je většinou **citujeme jako elektronické zdroje**, v druhém případě je většinou **nečitujeme jako elektronické zdroje**. Zatímco soukromé video, které je zveřejněno na nějakém internetovém serveru jako je YouTube, a je tedy z hlediska publikování primárně vázáno na internet, budeme citovat jako elektronický zdroj (a tedy uvedení příslušné URL bude povinné), film, na který se běžně chodí do kina, nebudeme citovat jako elektronický zdroj (a tedy uvedení URL nebude povinné, i když daný film třeba najdeme na legálním serveru). Otázkou však bude, jak si poradíme s filmem, který se běžně uvádí v kinech, ale máme ho k dispozici na DVD. Můžeme podat argumenty pro obě možnosti. Správnější však bude citovat film na DVD jako elektronický zdroj.

Jak rozlišit důvěryhodné a nedůvěryhodné internetové zdroje

Dobře víme, že na internetu najdeme velké množství informací, z nichž velká část jsou nekvalitní, nepravdivé či nespolehlivé informace. Je samozřejmé, že v odborné práci je smysluplné používat kvalitní, pravdivé a spolehlivé informace. Nekvalitní informace

¹⁵ Příklad převzat z: tamtéž, s. 13.

mohou být pouze předmětem našeho zkoumání¹⁶ a pokud je zmiňujeme, je třeba je doprovodit vhodným komentářem. Ovšem není jednoduché odlišit pravdivé informace od nepravdivých. Někdy to dokonce ani není možné. Vyžaduje to naše značné znalosti. Proto spíše než o pravdivosti a nepravdivosti informací má smysl hovořit o důvěryhodnosti a nedůvěryhodnosti zdrojů informací. Ovšem stejně jako z nedůvěryhodného zdroje můžeme získat pravdivou informaci, tak i z důvěryhodného zdroje můžeme dostat nekvalitní informaci. Situace není jednoduchá. Přesto důvěryhodné zdroje můžeme považovat za zdroje použitelné v odborné práci. Otázkou je, jak důvěryhodný zdroj rozpoznat. Kritéria obecně stanovena nejsou, ale můžeme zkusit formulovat základní kritéria.

- Za **důvěryhodné** zdroje lze považovat vědecké instituce (výzkumné ústavy, vysoké školy, vzdělávací centra)
- Za **důvěryhodné** zdroje lze považovat i tiskové agentury, veřejnoprávní tisk, odborné časopisy.
- **Důvěryhodnými** informacemi bývají i informace podávané odborníky ve svém oboru.
- Za **nedůvěryhodné** je třeba považovat zdroje, které výslovně odmítají odpovědnost za to, co zveřejňují.
- Za **nedůvěryhodné** je třeba považovat zdroje zčásti anonymní – informace podávané lidmi skrývajícími se pod různými nicky, přezdívkami.
- Za **nedůvěryhodné** zdroje je vhodné považovat i odborně se tvářící informace podávané neoborníky nebo lidmi, o nichž vůbec nic nevíme.

Často kladenou otázkou je, **zda je možné v odborném stylu používat Wikipedii**. Odpověď na tuto otázku se bude v čase měnit, stejně jako se mění samotná Wikipedie. Je i rozdíl mezi jednotlivými jazykovými verzemi Wikipedie. V současné době je však tato „otevřená encyklopedie“ založena na tom, že v ní může publikovat a upravovat hesla kdokoli, tedy i neoborník nebo někdo, kdo se neřídí pravidly odborné práce. Autoři mohou navíc publikovat anonymně pod různými přezdívkami. I když je obsah encyklopedie jejími provozovateli kontrolován, nelze počítat s tím, že kontrola je stoprocentní. V nedávné době navíc na stránkách Wikimedia byla informace o tom, že její provozovatelé se vzdávají veškeré odpovědnosti za obsah encyklopedie. Ačkoliv se české Wikipedie zastávají někteří významní myslitelé, nelze ji jako celek považovat za důvěryhodný zdroj informací použitelných v odborné práci. Lze ji používat jako rychlý

¹⁶ Protože i nekvalitní informace mohou být předmětem našeho zkoumání a mohou tedy být zdrojem informací pro naši odbornou práci, je třeba umět sestavit bibliografickou citaci jakéhokoliv dokumentu.

zdroj informací, které nám pomáhají udělat si o světě přehled. Za důvěryhodná by bylo možno považovat pouze některá hesla sestavená odborníky ve svém oboru a to za předpokladu, že je znemožněno editování hesla jiným uživatelem a že identita odborníka je prokázána (tj. že je doloženo, že jeho jméno není použito jako nick někoho jiného).

Srpen 2012, aktualizováno 5. 10. 2013